

AB'ne Giriş Sürecinde Türk Gıda Sanayinin Gelişim Seyri ve Örgütlenme

Semiha KIZILOĞLU

ksemiha@atauni.edu.tr

Aslı SAKLICA

asaklica@atauni.edu.tr

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum

Özet

Gıda sanayi tüm dünya ülkeleri için gerekli ve en önemli sektörlerden biridir. Tarıma dayalı sanayi dayalı olan gıda sanayi Türkiye ekonomisi içinde çok önemli bir yere sahiptir. İmalat sanayi içinde yer alan gıda sanayinde işyeri sayısı 28 000 adet ve toplam kayıtlı işçi sayısı 100 000 kişiye yakındır. Yani istihdamın toplam imalat sanayi içindeki payı ise %13.00 düzeyindedir. Gıda sanayi, büyük işveren ve ihracatçı sektör olarak birliğin en önemli sanayi kolu durumundadır. Avrupa Birliği'nde 282 000 gıda şirketi mevcuttur. Sektördeki istihdam miktarı yaklaşık 4 000 000 kişidir. Bu çalışmada AB'ne giriş sürecinde, Türk gıda sanayinin mevcut yapısı ve gelişim seyri istatistikî verilere göre incelenmiş, sorunları ele alınmış ve AB gıda sanayinin yapısı ortaya konmuştur. Ayrıca Türk gıda sanayinde mevcut sorunların çözümlenmesinde örgütlenmenin önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Sanayi, AB, Türkiye, Örgütlenme

Development Process of Turkish Food Industry within The Entrance Process to The EU

Abstract

Food industry is one of the essential and most important sectors for all countries of the world. food industry, which is a branch of industry depending on agriculture carries weight from from of its within the Turkish economy. In food industry, which is a branch of manufacturing industry numbers of firm are 28 000. Numbers of employment are about 100 000. That is share of employment in manufacturing industry is %13.00. Food industry, which is major employer and exporter sector is most important branch of industry in EU. European Union has 282 000 food firms. Numbers of employment in EU are 4 000 000. in the paper present state of Turkish food industry and development process within the entrance process into the EU has been examined with statistical data, problems have been determined and state of European Union food industry has been displayed. Besides impact and importance of organization in present problems of Turkish food industry has been determined.

Keywords: Food Industry, EU, Turkey, Organization

1. Giriş

Beslenme işlevini sağlayan, işlenmiş ve doğal haldeki hayvansal, bitkisel ve sentetik kökenli yenilebilir ve içilebilir karakterli maddeler gıda olarak tanımlanmaktadır (Halaç, 2002). Günümüzde toplumların en büyük gereksinimi sağlıklı gıda temin edebilmektir.

Gıda maddelerinin üretiminin gerçekleştirildiği ve tüketiciye sunulduğu sanayii alt sektörü "gıda sanayi"dır. Tarımsal ürünleri işleyerek değerlendiren gıda sanayi; tarımdan aldığı hammaddeyi, çeşitli hazırlama, işleme, muhafaza ve ambalajlama teknikleri ile daha dayanıklı ve tüketime hazır duruma getiren imalat sanayinin bir koludur (Ağcakaya ark.). Tarımsal üretimin mevsime ve

yöreyle bağlı değişkenliğine karşılık gıda gereksiniminin sürekliliği, çabuk bozulma eğilimindeki tarımsal ürünlere belirli işlem ve muhafaza yöntemlerinin uygulanmasını zorunlu kılmakta ve bu işlevi gıda sanayi yerine getirmektedir (Ekşi, 1992).

Dünyada gıda sanayisi ilk kez, nüfusların artması ve herhangi bir gıda maddesinin bulunduğu coğrafyanın dışında kullanılabilmesi, ticari takaslar, en önemlisi de buharlı gemilerin hizmete girmesi ve onu takip eden birinci sanayi devrimi ile başlamıştır. Gıdanın ilk dinamiği ticaret olmuştur. Ticareten sonra gıda sanayisi gelişmiş ve dünyada giderek yaygın bir hal almıştır (Halkman ark.).

Türkiye hem tarımsal üretimdeki çeşitlilik, hem de üretilenlerle yapılan üretimdeki çeşitlilik açısından Dünya'da sayılı ülkeler arasında yer almaktadır. Sosyal, kültürel ve ekonomik değişim süreci yaşayan Türkiye'de, değişim gösteren tüketici tercihleri ve beslenme alışkanlıkları, uluslararası ve iç pazarlardaki rekabet koşulları, teknolojik gelişme, ürün yönetimi ve pazarlama gıda sanayinin gelişimine yön vermektedir. Ülkemizde özellikle ekonominin liberalleşme sürecine girdiği 1980'li yıllardan itibaren kaydedilen hızlı gelişmeden, gıda sektörü de etkilenmiş ve gıda teknolojisinde

2. Türkiye ve Avrupa Birliği gıda sanayinin mevcut durumu

2.1. Türk gıda sanayinin durumu

Gıda sanayi tanıma dayalı bir sanayi kolu olarak ülkemizde çok önemli bir yere sahiptir. Son yıllarda Türkiye'nin en önemli sektörlerinden biri haline almış ve cirosu 60 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin ihracata yönelik büyüme sürecinde gıda sanayi hızlı bir gelişme içerisine girmiştir. Gıda sanayinin GSYİH içindeki payı yüzde 5 civarındadır (Anonim, 2005c). Gıda sanayi imalat sanayi içinde (tekstil-giyim sektörü hariç) %20,9'luk bir payla üretim büyüklüğü açısından ikinci sırada yer

kaydedilen gelişmeler sonucunda sektörde doğrudan ihracata yönelik üretim oluşturularak, uluslararası piyasalarda rekabet edebilir bir düzeye ulaşılmıştır. Gıda teknolojisinde kaydedilen gelişmelerle uluslararası piyasalarda rekabet edebilir konuma ulaşılmıştır (Eker, 2001).

Bu çalışmada Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde olduğumuz bu dönemde Türk gıda sanayinin mevcut durumu, sektördeki gelişmeler ve sorunlar ele alınmış, sorunların çözümünde örgütlenmenin önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

almakta ve yaklaşık kayıtlı 100 bin kişiye sağladığı istihdamla toplam sanayi katma değerinin ortalama %5'ini üretmektedir.

Uluslararası gıda sanayi sınıflandırma (ISIC-3) sistemine göre gıda sanayi; et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, su ürünleri mamulleri, tahıl ve nişasta mamulleri, meyve ve sebze işleme, bitkisel yağ ve mamulleri, şeker ve şekerli mamuller, yem sanayi olmak üzere sekiz alt sektörden oluşmaktadır (Ekşi ark.).

2005 yılı verileri göz önüne alındığında, ülkemizdeki gıda sektörünün alt sektörler itibariyle dağılımı aşağıdaki gibidir (Anonim, 2005a).

Şekil 1. Türkiye gıda sektörünün alt sektörler itibariyle dağılımı

Gıda sanayi alt sektörlerinin payları, un ve unlu mamuller %65.44, meyve ve sebze ürünleri %11.42, süt ve süt ürünleri %11.06, bitkisel yağ ve margarin %3.40, şeker ve şekerli ürünler %3.15, et ve et ürünleri %1.0, su ürünleri %0.20, alkollü

içecekler %0,23'dür. Un ve unlu mamuller, süt ve mamulleri, meyve - sebze işleme gibi alt sektörlerdeki oranların yüksek olması, halkın tüketim alışkanlıklarının yanı sıra gelişmiş teknolojiyi uygulamayan (değirmen, mandıra ve

zeytin salamura işleme vb işletmelerin sayısal fazlalığından kaynaklanmaktadır (Halikman ırk). Türkiye'de sayılan tartıma konusu olmakla beraber 2004 yılı itibarı ile 28.000 gıda işletmesi ve ayrıca 15.000 ekmek fırını olduğu kabul edilmektedir. Bu sayı içinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin ağırlıklı olduğu bilinmekte, modern tekniklerle çalışan büyük ölçekteki işletme sayısının 500 adedi çok büyük olmak üzere 3.000 kadar olduğu belirtilmektedir. Kurulu kapasitenin büyük oranı modern tesislere aittir. Büyük kapasiteli tesisler,

yabancı sermayeli ve yabancı ortaklı gıda işletmelerin birçoğu ülkemizdeki gıda işletmelerimizin büyük bir bölümü eski teknolojiler ile üretim yapmaktadır.

Gıda sanayinde kapasite kullanımı ortalama %50 olup, bu oran gıda alt sektörlerine göre değişmektedir. İşletme sayısının fazla olduğu et, süt, bitkisel yağ vb dallarda bu oran %50'nin altındadır. Kurulu kapasitede sektör ortalaması 1995 yılında %73 iken, 2002 yılında %60 ve 2005 yılında %79,1 düzeyindedir (Anonim, 2005b).

Çizelge 1. Türkiye'nin gıda ürünleri üretim değeri (bin YTL)

Ürünler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Et ve et ürünleri	786 770	930 719	964 558	943 586	1 023 042	915 221	913 605	974 018
Tahıl ve nişasta ürünleri	2 507 080	2 586 473	2 553 752	2 551 238	2 593 462	2 631 044	2 699 329	2 741 899
Meyve ve sebze ürünleri	417 161	401 099	433 403	468 261	431 897	458 579	476 401	520 689
Süt ve süt ürünleri	705 040	753 640	786 289	818 402	906 593	914 537	955 649	986 330
Su ürünleri	57 946	62 957	63 292	64 613	67 375	91 415	97 880	104 715
Şeker ve ürünleri	750 323	868 868	918 541	772 809	892 834	711 915	822 713	749 091
Bitkisel yağ ve ürünleri	464 853	598 001	544 045	646 890	572 785	443 149	403 374	496 286
Yem ürünleri	212 415	240 587	248 088	284 695	314 273	239 644	268 892	294 838
Toplam	5 901 587	6 442 344	6 511 968	6 550 493	6 802 260	6 405 503	6 637 844	6 867 866

Kaynak: Gıda sanayi raporu, 2004

Gıda sanayinde ele alınan 1996-2003 yılları arasındaki dönemde üretim değerleri verilmiştir (Çizelge 1). Buna göre 2003 yılında 1996 yılına göre üretim değerinde %16,37 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Sekiz alt sektör arasında %80,70 ile en büyük artışı su ürünleri alt sektörü göstermiştir. Gıda sanayi üretimi 2000 yılına kadar artış göstermiş fakat 2000 yılının sonunda ve 2001 yılında yaşanan

ekonomik krizin etkisiyle azalışa geçmiştir. Ancak 2002 yılında ekonomik krizin etkilerinin azalmasıyla sektörde üretim yeniden artmaya başlamıştır. Gıda sanayinin üretim değerindeki yüzde değişim alt sektörler itibarıyla incelendiğinde en yüksek artışın su ürünleri ve mamullerinde olduğu, bunu sırasıyla %39,90 ve %38,80'lik artış oranları ile süt ve süt ürünleri ve yem ürünlerindeki üretim artışı izlediği görülmektedir(Çizelge2)

Çizelge 2. Türkiye'nin gıda ürünleri üretim değerindeki yüzde değişim (%) (1996=100)

Ürünler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Et ve et ürünleri	118,3	122,6	119,9	130,0	116,3	116,1	123,8
Tahıl ve nişasta ürünleri	103,2	101,9	101,8	103,4	104,9	107,7	109,4
Meyve ve sebze ürünleri	96,1	103,9	112,2	103,5	109,9	114,2	124,8
Süt ve süt ürünleri	106,9	111,5	116,1	128,6	129,7	135,5	139,9
Su ürünleri	108,6	109,2	111,5	116,3	157,8	168,9	180,7
Şeker ve ürünleri	115,8	122,4	103,0	119,0	94,9	109,6	99,8
Bitkisel yağ ve ürünleri	128,6	117,0	139,2	123,2	95,3	86,8	106,8
Yem ürünleri	113,3	116,8	134,0	148,0	112,8	126,6	138,8
Toplam	109,2	110,3	111,0	115,3	108,5	112,5	116,4

Gıda maddeleri ihracat değerinde 1996-2003 yılları arasında %0,71 oranında çok düşük bir artış meydana geldiği görülmektedir (Çizelge 3). Gıda ürünleri ihracatında ele alınan dönemde dalgalanma söz konusudur. 2001 yılında ülkemizde meydana gelen ekonomik kriz sonucunda iç talebin azalmasıyla sektör ihracata yönelmiş ve bu dönemde

ihracat %7,14 oranında artmıştır. Gıda ihracatımızda en büyük payı meyve-sebze ürünleri almaktadır. Meyve-sebze ürünlerinin toplam ihracattaki payı 2003 yılında %44,57 olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki en düşük payı ise %0,2 oranıyla yem ürünleri almıştır.

Çizelge 3. Türkiye'nin gıda ihracatı (Bin YTL)

Ürünler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Et ve et ürünleri	19 386	18 675	25 389	16 503	22 010	22 780	25 279	23 789
Tahıl ve nişasta ürünleri	106 841	136 483	84 391	49 568	55 864	53 662	65 510	72 344
Meyve ve sebze ürünleri	180 933	178 618	190 447	181 398	181 907	197 965	205 687	212 209
Süt ve süt ürünleri	5 128	6 069	4 737	4 433	6 042	7 134	9 166	10 301
Su ürünleri	2 336	2 688	2 546	2 311	2 840	1 588	1 863	1 666
Şeker ve ürünleri	80 416	95 127	109 244	117 232	123 473	150 322	79 695	92 111
Bitkisel yağ ve ürünleri	75 319	96 751	87 678	83 782	48 217	72 811	44 696	62 704
Yem ürünleri	2 356	4 024	127	2 377	4 378	177	322	966
Toplam	472 717	538 434	504 559	457 604	444 731	506 440	432 219	476 089

Kaynak: Gıda sanayi raporu, 200

Ele alınan döneme ait ihracat rakamlarının değişim yüzdeleri verilmiştir. Buna göre 1996 yılı 100 kabul edildiğinde 1996-2003 yılları arasında alt sektörler itibarıyla yüzde değişim incelendiğinde, en büyük artışın %100,90 oranı ile süt ve süt ürünleri sektöründe meydana geldiği, bu sektörü %22,70 ve %17,30 artış oranlarıyla sırasıyla et ve et ürünleri ve

meyve -sebze işlem sanayinin takip ettiği görülmektedir. Bunun yanında tahıl ve nişasta ürünleri, su ürünleri, bitkisel yağ ve ürünleri ve yem ürünleri ihracatında ise 1996-2003 yılları arasında gözle görülür düşüşler meydana gelmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Türkiye'nin gıda ihracatı'nda yıllara göre değişim (%) (1996=100)

Ürünler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Et ve et ürünleri	96,3	131,0	131,0	113,5	117,5	130,4	122,7
Tahıl ve nişasta ürünleri	127,7	79,0	79,0	52,3	50,2	61,3	67,7
Meyve ve sebze ürünleri	98,7	105,3	105,3	100,5	109,4	113,7	117,3
Süt ve süt ürünleri	118,4	92,4	92,4	117,8	139,1	178,7	200,9
Su ürünleri	115,1	109,0	109,0	121,6	60,0	79,8	71,3
Şeker ve ürünleri	118,1	135,8	135,8	153,5	186,9	99,1	114,5
Bitkisel yağ ve ürünleri	128,5	116,4	116,4	64,0	96,7	19,3	83,3
Yem ürünleri	170,8	5,4	5,4	185,8	7,5	13,7	41,0
Toplam	113,9	106,7	106,7	94,1	107,1	91,4	100,7

Türkiye'nin gıda ihracatının yıllara göre yüzde değişimleri 1996 yılı baz alınarak incelendiğinde 2000'li yılların başlarından itibaren düşüş gösterdiği görülmektedir. Bu düşüşe neden olarak ise 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz gösterilebilir. 2003 yılından itibaren ise yaşanan ekonomik krizinin etkilerinin azalması ile birlikte gıda ihracat değerlerinde artış olmuştur.

Türkiye'nin gıda ürünleri ithalat değerleri incelendiğinde 2001 ekonomik krizinin etkileri görülmektedir. 1996-2003 yılları arasında gıda ithalatımızda % 7,39 oranında gerileme meydana

gelmiştir. Gıda ithalatımızda en büyük payı sırasıyla et ve et ürünleri, bitkisel yağ ve ürünleri ile tahıl ve nişasta ürünleri almaktadır. 2003 yılında toplam gıda ithalatında en yüksek payı %38,12 ile et ve et ürünleri alt sektörü almıştır. Bu alt sektörlerin ithalatımızdaki paylarının yüksek olması, hammadde yetersizliği ve tarımda uygulanan desteklemelerin azalması ile açıklanabilir. 2001 yılı ekonomik krizinin etkilerinin ortadan kalkması ve buna bağlı olarak halkın alım gücündeki iyileşme ve lüks gıda maddelerine olan talebin artması sonucu gıda ürünleri ithalatı artmaya başlamıştır.

Çizelge 5. Türkiye'nin Gıda İthalatı (Bin YTL)

Ürünler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Et ve et ürünleri	184 952	166 111	122 576	79 708	154 906	114 383	159 160	179 514
Tahıl ve nişasta ürünleri	33 624	40 573	41 202	29 378	32 581	41 512	52 716	53 517
Meyve ve sebze ürünleri	5 345	6 703	7 404	6 998	7 572	6 178	7 820	8 500
Süt ve süt ürünleri	15 273	13 013	14 573	12 622	12 953	8 270	11 276	12 200
Su ürünleri	1 327	1 524	1 494	1 903	1 612	815	819	1 029
Şeker ve ürünleri	109 697	55 499	46 607	38 864	40 271	39 819	42 695	60 298
Bitkisel yağ ve ürünleri	146 495	175 955	141 073	144 943	164 863	131 806	128 255	140 909
Yem ürünleri	5 252	5 097	4 777	4 338	3 435	5 615	8 254	8 889
Toplam	501 965	464 474	379 706	314 754	418 193	348 399	410 995	464 866

Kaynak: "Gıda sanayi raporu", 2004

Çizelge 6'da incelenen son on yıllık döneme ait ithalat rakamlarının değişim yüzdeleri verilmiştir. Gıda ithalatımız alt sektörler itibarıyla incelendiğinde en fazla artışın %69,20 oranıyla yem ürünleri sanayinde meydana geldiği, bu sektörü %59,20 ve %59,00 oranlarında artışla sırasıyla tahıl ve nişasta ürünleri ile meyve-sebze işleme sanayinin

izlediği görülmektedir. Gıda ithalatı 2000 yılı sonu ve 2001 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz ve buna bağlı olarak, Türk parasının dolar karşısında değer kaybetmesi sonucunda azalmıştır. Ekonomik krizin etkisini yitirmeye başladığı 2003 yılı itibarıyla ithalat değeri artış göstermiştir.

Çizelge 6. Türkiye'nin Gıda İthalatı'nda Yıllara Göre Değişim (%) (1996=100)

Ürünler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Et ve et ürünleri	89,8	66,3	43,1	83,8	61,8	86,1	97,1
Tahıl ve nişasta ürünleri	120,7	122,5	87,4	96,9	123,5	156,8	159,2
Meyve ve sebze ürünleri	125,4	138,5	130,9	141,7	115,6	146,3	159,0
Süt ve süt ürünleri	85,2	95,4	82,6	84,8	54,1	73,8	79,9
Su ürünleri	114,8	112,6	143,4	121,5	61,4	61,7	77,5
Şeker ve ürünleri	50,6	42,5	35,4	36,7	36,3	38,9	55,0
Bitkisel yağ ve ürünleri	120,1	96,3	98,9	112,5	90,0	87,5	96,2
Yem ürünleri	97,0	91,0	82,6	65,4	106,9	157,2	169,2
Toplam	92,5	75,6	62,7	83,3	69,4	81,9	92,6

Türkiye hâlihazırda gıda ürünleri dış ticaretinde net ihracatçı konumundadır. Ancak ülkemizde yeterli miktarda yetişmeyen bitkisel yağ, pirinç, süttozu ile lüks tüketim ve turizm açısından önem arz eden tropik ürünler başta olmak üzere, çeşitli gıda ürünlerinin ithalat değeri yılda ortalama 3

2.2. Avrupa Birliği'nde Gıda Sanayii'nin Durumu

AB'de gıda sanayi, büyük işveren ve ihracatçı sektör olarak birliğin en önemli sanayi kolu durumundadır. Sektör AB-25 ekonomisinin temel direği konumundadır. Üye ülkelerde önem bakımından imalat sanayinin diğer sektörleri ile karşılaştırıldığında gıda sanayi sıralamada ilk üç içerisinde yer almaktadır.

milyar dolara ulaşmıştır (Emiroğlu, 2004:1). Desteklenmemesine, hatta çoğu zaman hatalı politikalar uygulanmasına rağmen, gıda sanayii gelişimini sürdürerek Türkiye ekonomisinin dinamiklerinden bir olmaya devam etmektedir.

AB'de gıda sanayi; et ve et ürünleri, balık ürünleri, işlenmiş meyve ve sebzeler, bitkisel ve katı yağlar, süt ve süt ürünleri, unlu ve nişastalı ürünler, hayvan yemi, değişik gıda ürünleri ve içecekler olmak dokuz alt sektöre ayrılmaktadır. Diğer gıda ürünleri kategorisine eklemek, pasta, çikolata, bebek maması ve şekerleme ürünleri gibi ürünler girmektedir.

Çizelge 7. AB-25'lerde Gıda Sanayinin Durumu

	2001	2002	2003	2004
Ciro (Milyar Euro)	785	791	799	815
İşçi sayısı (milyon)	4,4	4,2	4,1	3,9
İşletme sayısı (bin)	282	-	-	-

Kaynak: Eurostat, sbs ve CIAA, 2005

Çizelge 7' incelendiğinde, sektörün cirosunun 2004 yılında bir önceki yıla göre %2 artarak 815 milyar euro'ya ulaştığı görülmektedir. Sektörde son on yıldaki büyüme ise %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Gıda sanayi sektöründe yaklaşık 4 milyon kişi istihdam edilmektedir. Birlikte faaliyet gösteren işletmelerin %99'u küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Birlikte gıda sektöründe lider konumda olan ülkeler Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve İspanya'dır. Gıda sanayinin toplam

cirosunun %70'i bu ülkeler tarafından karşılanmaktadır.

Gıda sanayi toplam imalat sanayi içindeki %13,6'lık payıyla ilk sırada yer almaktadır. İmalat sanayindeki katma değer payında ise %11,6 pay ile lider durumdadır. İmalat sanayi içinde istihdamdan aldığı pay ise %17,0'dır. İmalat sanayi içinde şirket sayısı bakımından ise %12,9'luk payla ikinci sırada yer almaktadır. İmalat sanayi içinde gıda sanayi en

büyük işveren konumundadır. Bu veriler gıda göstermektedir(Çizelge8). sanayinin imalat sanayi içinde anahtar rol oynadığını

Çizelge 8. Avrupa Birliği İmalat Sanayinde Gıda Sanayinin Yeri

	İmalat sanayinde Sermaye Payı(%)		Toplam İmalatta Katma Değer Payı(%)		İmalat Sanayinde İstihdam Payı(%)		İmalat Sanayinde Şirket Sermaye Payı (%)	
1	Gıda Sanayi	13,6	Gıda Sanayi	11,6	Gıda Sanayi	13,1	Metal Sanayi	17,0
2	Otomobil Sanayi	12,4	Kimya Sanayi	11,2	Metal Sanayi	11,0	Gıda Sanayi	12,9
3	Kimya Sanayi	10,4	Makine Sanayi	10,8	Makine Sanayi	10,5	Mobilya Sanayi	10,2
4	Diğer İmalat Sanayi Dallar	63,6	Diğer İmalat Sanayi Dallar	66,4	Diğer İmalat Sanayi Dallar	65,4	Diğer İmalat Sanayi Dallar	59,9

Kaynak: Eurostat, sbs ve CIAA, 2005

Avrupa Birliğinde 2004 yılı gıda ihracat değeri 45 milyar euro, ithalat değeri ise 41 milyar euro olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 9). 4 milyar euro'luk ihracat yönündeki pozitif denge nedeniyle AB gıda

sektöründe net ihracatçı konumundadır. Ancak bu ticaret fazlası 2004 yılında ithalattaki artış nedeniyle %24'lük bir azalış göstermiştir.

Çizelge 9. AB-25'lerin Gıda Ürünleri Dış Ticaret Rakamları (milyon Euro)

	2002	2003	2004
İhracat	45 023	43 497	45 153
İthalat	37 999	37 629	40 706
Denge	7 024	5 868	4 447

Kaynak: Eurostat, sbs ve CIAA, 2005

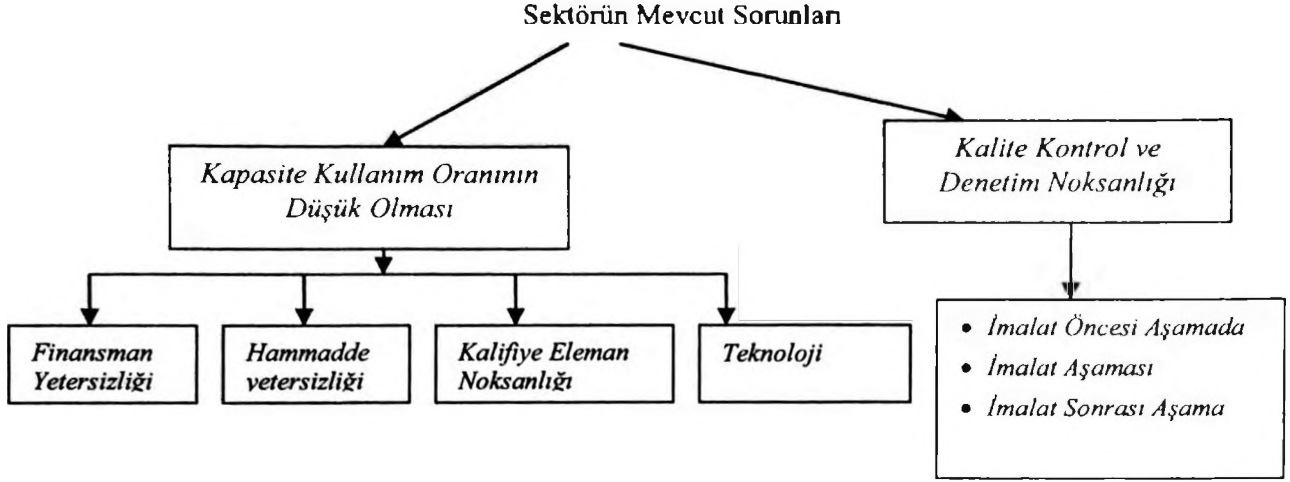
AB'nin 2002-2004 yılları arasında gıda ihracatı %0,29 oranında bir artış göstermiştir. Birliğin gıda sanayi ihracatında %22 ile en büyük paya sahip olan ABD, birliğin gıda sanayinde en büyük müşterisi konumundadır. Birliğin gıda sanayi ihracatında en büyük ikinci ve üçüncü payı Rusya ve Japonya almaktadır. Birlikte ithalat miktarı 2003 yılında yaşanan durgunluktan sonra 2004 yılında artış göstermiştir (Anonymous, 2005). Avrupa Birliği'nin gıda ithalatı aynı dönemde %7,12 oranında artmıştır. İncelenen dönemde ithalatın daha yüksek oranda artış gösterdiği görülmektedir. Avrupa Birliğinin gıda ithalatı gerçekleştirdiği ülkeler arasında Türkiye'de bulunmaktadır. Birlik Türkiye'den taze meyve-sebze ithali gerçekleştirmektedir. Avrupa Birliğinin 2004 yılında Türkiye'den yaptığı gıda ürünleri ithalatının değeri 1 368 000 000 euro'dur. Birliğin toplam gıda ithalatında Türkiye'nin payı % 3,36'dır. Ana ithalatçı ülkeler ise Arjantin ve Brezilya'dır.

3. Türk Gıda Sanayi'nin Sorunları Ve Çözüm Önerileri

Gıda sanayi tarım sektöründen sağladığı hammaddeyi özelliklerine göre farklı işleme teknolojileri kullanarak tüketime hazır hale getiren sanayi koludur. Gıda sanayi bu önemli fonksiyonunu yerine getirirken, bir taraftan tarım sektöründen aldığı hammaddenin doğal niteliklerini korumaya özen gösterirken, diğer taraftan da bu hammaddelerden tüketicilerin beklentileri doğrultusunda gıda kodeksine uygun çok çeşitli gıda maddeleri üretir. Burada ana hedef, insanların kaliteli ve güvenli gıdalarla yeterli ve dengeli beslenmelerini sağlamaktır. Yalnız günümüzde gıda sanayinin sadece ülke düzeyinde faaliyet göstermesi yeterli değildir. Dünyaya entegre olması, ihracata yönelmesi ve dış pazarda rekabet gücü kazanması da gerekmektedir (Halkman ark.). Dünya çapında giderek büyüyen gıda pazarlarında söz sahibi olabilmek ve daha fazla pay alabilmek için tüm

ülkeler rekabet etmektedir. Ayrıca AB'ne giriş sürecinde birlik mevzuatına uyum sağlayabilmek ve gıda ürünleri ticaretimizi ihracat yönünde geliştirebilmek gereklidir. Bunun için gıda sanayinin

mevcut sorunlarına çözüm aranması gerekmektedir. bu bağlamda sektörün mevcut sorunları şu şekilde sıralanabilir;

AB'ye tam üyelik sürecinde gıda sanayinin rekabet gücü kazanması ve Avrupa Birliği gibi büyük bir pazarda ihracat fırsatını değerlendirebilmek için mevcut sorunların çözülmesi gerekmektedir. Gıda sanayinde varolan sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için önerilebilecek çözüm yolları;

- Örgütlenme
- Kalite, kontrol ve denetimde yasal düzenlemeler
- Optimum kapasite yaklaşımı
- Sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması
- Yapısal teşvik konularına önem verilmesi
- Kayıt dışılığın önlenmesi
- Gıda sanayi envanterinin çıkarılması
- Destek ve teşvik programlarında tarım ve sanayi işletmeleri bütün olarak ele alınması'dır.

Gıda sanayii işletmelerinin mevcut durumu ve sorunları incelendiğinde bu işletmelerin çoğunluğunun küçük ve orta boy işletmelerden meydana geldiği görülmektedir (Kızıloğlu, 1998). Küçük ve orta ölçekli işletmelerin yoğunlukta olduğu sektörde örgütlenme mevcut sorunların çözülmesinde önemli bir görev üstlenmektedir. Gıda işletmelerinin sorunlarına çözüm bulmaları birlikte hareket etmeleri ile mümkün olacaktır. Birlikte hareket etmenin yolu ise örgütlenmedir.

Örgütlenme; benzer sorunlara sahip bireylerin sorunlarını çözmek için bir araya gelmeleridir. Örgütlenme sonucu hem bireylerin sorunları çözüme

kavuşmakta, hem de bir baskı grubu olduğundan bireylerle ilgili uygulanacak politikalara yön verilebilmektedir.

Örgütlenme şekillerinden en yaygın olanı kooperatifçilik hareketinin Avrupa'da başladığı ve yaygınlaştığı bilinmektedir. İngiltere tüketim kooperatiflerinin, Fransa üretim kooperatiflerinin, Almanya kredi kooperatiflerinin öncülüğünü yapmıştır. Tarım ürünlerini hammadde olarak kullanan ve onlara yarı mamul veya mamul haline getiren, tarım ürünlerini işleme sanayinde başka bir ifadeyle gıda sanayini de içine alan tarıma dayalı sanayide kooperatiflerin payı %75 ile %100 arasında değişmektedir. Avrupa Birliği'nde kooperatiflerin tarım ürünlerinin işlenmesindeki pazar payları; sütte %30-%100, zeytinyağında %12-%48, şarapta %35-%61, meyve ve sebzelerde %40-%60 arasında değişmektedir. (Mülayim, 2003). Türkiye'de ise süt, zeytinyağı, şarap, bitkisel yağ, un, hayvan yemi, şeker ve meyve suyu gibi ürünlerin işlenmesinde kooperatiflerin payı %1 ile %30 arasında iken, bu oran AB'de %12 ile %100 arasında değişmektedir (Özçelik, ark. 1999, Mülayim, 2003).

Aslında Türk gıda sanayinde ilk sektörel örgütlenmenin 17.yy da esnaf loncaları ile başladığı bilinmektedir. Günümüzde yaygın ve etkili örgütlenme 5590 sayılı yasa ile TOBB yapısı içerisinde, farklı gıda grupları için oluşturulan meslek komiteleridir. Bu kuruluşların gıda sanayinin

gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Buna ek olarak özellikle 1990'dan sonra demek statüsünde örgütlenmenin de hızlandığı izlenmektedir (Ekşi ark.).

Türkiye'de sektördeki firmaların örgütlenme konusunda yetersiz olup, aralarında belli bir koordinasyon da bulunmamaktadır. Bu nedenle sektörün sorunlarının ortaya konup çözüm önerilerinin geliştirilebileceği bir platform oluşmamaktadır. Bu durum sektörel sorunların merkezi idareye taşınması imkânını da ortadan kaldırmakta, yasal uygulamalar bazında da sektör-hükümet iletişimsizliği oluşmaktadır. Firmaların sorunlarını karar birimlerine ulaştırabilmesi, politik baskı oluşturabilmeleri amacıyla sektörde örgütlenme gereklidir.

Hammaddesinin tamamını veya büyük bir bölümünü tarımdan sağlaması nedeniyle kooperatifleşme hammadde temininde kolaylık sağlayacaktır. Kooperatifleşme sayesinde sektörün önemli sorunlarından biri olan hammadde yetersizliği çözüme kavuşmuş olacaktır. Kooperatifler hammaddenin zamanında ve yeterli miktarda temini sağlayıp, üretici firmaya ulaştıracaktır. Bu şekilde tarımsal ürünler değer fiyatına satılabilecek, ürünler çiftçinin elinde kalmayacaktır.

Sektörde örgütlenmenin tüketiciler açısından da büyük getirileri olacaktır. Sektördeki firmaların finansman ve teknoloji yetersizliği nedeniyle hijyenik şartlara ve standartlara uygun ürün üretememekteler. Örgütlenme sayesinde firmaların ekonomik güçlerini bir araya getirerek hijyenik ve standartlara uygun, katma değeri yüksek mevcut yaşam koşullarında tüketicilerin talep ettiği şekilde işlenmiş, tam mamul ürünler üretilenlerdir.

4. Sonuç ve Öneriler

Dünya nüfusundaki hızlı artış, tarımsal alanlardaki azalmayı beraberinde getirmekte bunun sonucunda da gıda sektörünün önemi her geçen gün artmaktadır.

Gıda sanayii tarımsal üretim, katma değer, yeterli beslenme, istihdam yaratma açısından ulusal ekonomilere önemli katkılarda bulunmaktadır.

Ülkemiz, bulunduğu coğrafi konum itibarı ile gıda sanayii için uygun koşullara sahiptir. Ancak, tarım ürünlerinin ham olarak değil, işlenip katma değer artırılarak satılması sektörün gelişimi açısından önem taşımaktadır. İmalat sanayinin alt dalı olan tarımsal ürünleri yarı veya tam mamul olarak işleyen gıda sanayinin Türkiye'nin kalkınması açısından önemi büyüktür.

Gıda sanayii Avrupa Birliği ekonomisi içinde önemli fonksiyonu olan sektördür. Avrupa Birliği gıda sektöründe net ihracatçı konumundadır. Ancak kayda değer miktarda ithalatta gerçekleştirmektedir. Bu büyük pazardan Türkiye'nin faydalanması gerekmektedir. Bu amaçla AB'ne tam üyeliğin gündemde olduğu bu dönemde gıda sektöründe uyum çalışmaları sürdürülmeli ve varolan sorunlar çözümlenmelidir. Gümrük Birliği anlaşmasından sonra AB ile mevzuat açısından fazla bir uyumsuzluk bulunmadığı, fakat uygulama açısından eksiklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu eksiklerin giderilmesi sektörün yapısındaki sorunların çözülmesi ile mümkün olacaktır.

Türk gıda sektöründe merdiven altı diye tabir edilen işletmeler ambalajsız, üretim yeri ve yılı belli olmayan ürünleri piyasaya sürmektedirler. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin çoğu küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Bu nedenle, kalifiye eleman, teknoloji, hammadde ve finansman yetersizliği gibi sorunlar mevcuttur. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak yeterli bilgiye sahip ve vasıflı elemanların yetiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca üretim ve ambalajlamada teknoloji açısından AB standartları yakalanmalı, imalat öncesi, imalat ve imalat sonrası aşamada kalite kontrol ve standardizasyon ve hijyen koşulları sağlanmalıdır. Hammaddesi tarıma dayalı olan sektörde mevcut sorunların çözümünde örgütlenme etkili bir çözüm yolu olacaktır. Gıda sektöründe bulunan yapısal bozukluklar planlı ve programlı bir şekilde giderilmelidir. Sektör, bünyesindeki büyük firmaların önderliğinde, yüksek bir katılımı örgütlenmeli, oluşacak bu platformda sorunlar belirlenip, çözüm önerileri üretilerek merkezi yönetime bildirilmelidir. Bu şekilde sektörde potansiyel olarak varolan güç etkin hale gelecek ve sorunların etkin bir şekilde çözülmesi sağlanacaktır.

Kaynaklar

- Ağcakaya, S., Alagöz, M., Yapar, S., 2004. Gümrük Birliği Çerçevesinde Gıda Sanayinin Avrupa Birliği Pazarlarına Uyumu ve Rekabet Gücü
- Anonim, 2005a. Bursa Sanayici ve İşadamları Derneği Sektör Raporu. www.busiad.org
- Anonim, 2005b. Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr
- Anonim, 2005c. Sabah Gazetesi 07/12/2005
- Anonim, 2005d. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İnternet Kayıtları. www.tarim.gov.tr
- Anonymous, 2005. Data and Trends of The EU Food and Drink Industry, 2005
- Eker, B., 2001. Tarım- Sanayi Etkileşimleri. Trakya Üniversitesi Ziraat Fakültesi www.zno.org
- Ekşi, A., 1992. Türkiye'de Gıda Sanayinin Durumu ve Geleceği. Gıda 17(1), 3-6.
- Ekşi, A., Yurdakul, O., Emiroğlu M., Güneş E., Atamer M., Topal E., Deveci O., Taşdöğen F., 2005. Gıda Sanayinde Yapısal Değişimler. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara
- Emiroğlu, M., 2004. Tarım Sanayi İlişkilerindeki Gelişmeler. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi. 16-18 Eylül 2004, Tokat
- Güneş, E., 1999. Türkiye'de Gıda Sanayine Yönelik Tarımsal Ürün Arzı ve Gıda Ürünlerinin Üretimi, TZOB Çiftçi ve Köy 178, 4-7
- Halaç, E., 2002. Gıda Kalitesi Ve Gıda Mevzuatı ile İlgili Temel Kavramlar Işığında Türk ve AB Gıda Mevzuatının Karşılaştırılması, Akdeniz Üniversitesi Dergisi (4), 2002, 107-131
- Halkman A.K., Ergun M.E., Öztan A., Koçak C., Yıldız F., Erdoğan S., 2004. Gıda Endüstrisinde Hammadde Üretiminde İleriye Yönelik Yaklaşımlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi 3-7 Ocak 2005, Ankara
- İnan, İ. H., 2004. Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik Ve AB Modeli. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2004-40
- Kıymaz T., 2004. "Gıda Sanayi Raporu" www.gidamo.org.tr
- Kızıloğlu, S., 1998. Tarıma Dayalı Sanayinin Makroekonomik Ölçütlerle Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Tarım Ekonomisi Dergisi 3 Ocak 1998, İzmir.
- Kızıloğlu, S., 1998. Tarıma Dayalı Sanayinin Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Öneminin Ekonometrik Yaklaşımla Açıklanması- Sektöre Doğu Anadolu Bölgesinde Ekonomik Ölçütlerle Bir Yaklaşım. Türkiye III. Tarım Ekonomisi Kongresi 7-8 Ekim, Ankara.
- Mülayim, Z.G., 2003. Kooperatifçilik. Dördüncü Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özçelik, A., Turan, A., Tannvermiş, H., 1999. Contract Farming from The Viewpoint of The Integration of Agriculture and Industry and The Importance of The Farmers' Organizations In Turkey, XVI. International Turkish Cooperative Association, Publication: 90, Ed.;M.Yeşiltaş, Ankara, p. 39-72